

פרשת חקת שנת תשע"ט

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"ס

הואיל משה

ולפי"ז י"ל לפימש"כ התוס' במסכת שבועות (דף י"ז.) ד"ה או אין צריך, גבי לבישת כלאים, דכיון דתחלת הלבישה היה ע"י מעשה חייב אח"כ מלקות על כל שעה כדי פשיטה ולבישה, דחשוב הכל כמעשה, ואע"ג דלאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, מ"מ בכה"ג חייב, והא ודאי דאין הפי' דהוי כאלו עשה המעשה אח"כ בשהייתו, אלא דחשוב כאלו עשה הכל בשעת הלבישה כמובן, ומשו"ה כולו חשיבא כמעשה ולוקה, ולפי"ז בנידון דידן חיוב מלקות אלבישת בגדי כהונה שלא בשעת עבודה הוי בשעת הלבישה, וקדים לחיוב ממון, ובכה"ג לא אמרינן אינו לוקה ומשלם, דבכה"ג ל"ש לומר קם ליה דרבה מיניה עכ"ד.

היוצא לנו מזה דאי ס"ל אשו משום חציו וע"כ דחיובו הוא משום דבשעה שיצא החץ מתחת ידו מיד באותה שעה נעשה הכל, דלא יתכן דחשבינן ליה מעשה דמכאן ולהבא, דא"כ הו"ל למיפטריה דהרי בסוף אנוס הוא שאין בידו להחזירה, ובהכרח דמחייבין אותו על תחילת המעשה, ומהאי טעמא שפיר מדליקין את הנר בע"ש וכדברי הנימוק"י, ולפי"ז א"ש הא דכהן שפיגל במזיד חייב בתשלומין, ואעפ"י דלוקה משום בגדי כהונה שלא בשעת עבודה, דלא שייך בזה קלב"מ, כיון דאיסור כלאים מתייחס אל תחילת הלבישה, והו"ל איסור כלאים קודם לחיוב תשלומין, וי"ל כשיטת הרמב"ם דבגדי כהונה שלא בשעת עבודה לוקין עליו.

אבל אי ס"ל אשו משום ממונו דלא ס"ל סברא הנ"ל דהאיסור שנתהוה בסוף מתייחס אל תחילת המעשה, ולפי"ז הדקל"ד אמאי אמרינן דכהנים שפיגלו במזיד חייבין בתשלומין, נימא קלב"מ, ועכצ"ל דמאן דס"ל אשו משום ממונו ס"ל כשיטת הראב"ד דבגדי כהונה מותרת שלא בשעת עבודה, ומשו"ה שפיר חייבין ממון על הפיגול דהרי אין כאן חיוב מלקות.

ואיתא במסכת שבועות (דף י"ז.), אמר עולא אמר ר' יוחנן, תמידין שלא הוצרכו לצבור (שלקחום ממעות תרומת הלשכה ותנן אין פוחתין משה טלאים המבוקרין בלשכת הטלאים וכשמוציא ר"ח ניסן לא היו מקריבין שוב קרבנות צבור ממעות התרומה של אשתקד ונמצאו בכל שנה ושנה ארבעה טלאים בלשכת הטלאים ממעות התרומה הישנה והיינו לא הוצרכו לצבור להקריב בשנה שעברה), נפדין תמימין (להכשירן בשנה זו מחללין אותן על מעות חולין ואותם המעות ילכו למותר התרומה ישנה שעושיין מהן רוקיעו פחים ציפוי לבית קדש הקדשים וכיון שיצאו לחולין חזורים ולוקחים אותם ממעות תרומה חדשה ויקרבו בשנה זו), ופריך, וכי קדושה שבהן (קדושת הגוף שבהם דקים לן שאינה מתחללת בלא מום)

ויזכר ה' אל משה ואל אהרן לאמר: זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על: ואיתא במדרש בשעה שאמר הקב"ה זאת חקת התורה, שאלו מלאכי השרת, א"כ למה מת משה, והוא פלאי.

והנבס"ד, דנודע פלוגתת הרמב"ם והראב"ד בהל' כלאים (פ"ב הל"ב) ובהל' כלי המקדש (פ"ח ה"ב) בכהנים שלבשו בגדי כהונה שלא בשעת עבודה, דהרמב"ם ס"ל דלוקין משום כלאים דלא הותרו בבגדי כהונה אלא בשעת עבודה, והראב"ד ס"ל דהותרה כלאים אצל בגדי כהונה, ואפילו שלא בשעת עבודה מותר לילך בבגדי כהונה עיי"ש, ועיין במסכת מנחות (דף מ"א.) בתוס' ד"ה תכלת דעת ר"ת דס"ל כשיטת הראב"ד עיי"ש, ובתוס' מסכת חולין (דף ק"י.) ד"ה טלית, ובתוס' ישנים מסכת יומא (דף ס"ט.) ד"ה תיפוק ליה, וברא"ש בהלכות קטנות הלכות ציצית (ס"ב.) עיי"ש.

ובשו"ת חת"ס חזור"ד (ס"ו ס"ט) הביא להקשות בשם תלמיד אחד, אהא דתנן במסכת גיטין (דף נ"ד.), הכהנים שפגלו במקדש מזידין חייבין עיי"ש, ולכאורה לפי שיטת הרמב"ם הנ"ל דבגדי כהונה שלא בשעת עבודה לוקין עליהם, א"כ הכא שפיגל הקרבן ונפסל, נמצא דהוי עליו בגדי כהונה שלא בשעת עבודה ולוקה עליו, ולפי"ז איך אמרינן דמשלם הא קיי"ל במסכת כתובות (דף ל"ב.) דאינו לוקה ומשלם עכ"ק.

ובשו"ת בית שערים חאו"ח (ס"ו ט"ז ד"ה ועוד נ"ל) כתב לתרץ, לפי"מ שהקשה הנימוקי יוסף במסכת (ב"ק דף כ"ב.), דלמ"ד אשו משום חציו איתרבאי דהיינו כאלו הבעירו בידו, א"כ איך שרינן להדליק הנרות בע"ש עם חשיכה והדלקתה הולכת ונגמרת בשבת, הרי הו"ל כאלו הבעירה הוא עצמו בשבת, וכ"ש הוא, דאילו הכא לא נתכוין להבעיר גדיש של חבירו כלל, והכא עיקר כוונתו שתדלוק בשבת, וכתב לתרץ דכי נעיין במילתא לא קשיא לן, שהרי חיובו משום חציו כזורק החץ, שבשעה שיצא החץ מתחת ידו באותה שעה נעשה הכל, ולא חשבינן ליה מעשה מכאן ולהבא, דאי חשבינן ליה הו"ל למיפטריה דאנוס הוא שאין בידו להחזירה וכו', וכן הדין לענין שבת דכי אתחיל מער"ש אתחיל וכמאן דאגמריה בידיים בההוא עידנא דלית ביה איסורא עיי"ש.

להיכן הלכה וכו', אמר רבה, לב בית דין מתנה עליהן (בשעת לקיחה דלא ליקדשו קדושת הגוף אלא הצריכין לשנה), ולהלן (דף י"א:) פריך, מי אמרינן לב בית דין מתנה עליהן, והרי פרה (אדומה) דתניא פרה (אדומה) נפדית על כל פסול שבה (אם אירע בה שום פסול), מתה תפדה, נשחטה (חוץ למקומה) תפדה, מצא אחרת נאה הימנה תפדה, שחטה על גבי מערכתה (בהכשר בהר המשחה ובמקום הברוק לה מקבר התהום) אין לה פדייה עולמית (מאחר שנעשית כהכשר גנאי הוא להוציאה לחולין), ונימא לב בית דין מתנה עליהן שיפדו בלא מום וכו' עיי"ש.

ובשו"ת בית יצחק חיוור"ד (ח"ב סי' אות א) העיר השואל על דברי רשיו"ל שכתב דלכן אין לה פדייה עולמית משום דגנאי הוא להוציאה לחולין, הלא למ"ד שחיתת פרה פסולה בזר, והכהן העושה את הפרה צריך ללבוש בגדי הדיוט כמש"כ הרמב"ם בהל' פרה אדומה (פ"ב-ה"ב), א"כ י"ל דמשו"ה בשחטה ע"ג מערכתה אסור לפדותה, שהרי אם יפדוה הו"ל חולין למפרע ונמצא שלבש הכהן בגדי כהונה שלא לצורך וקעבר על איסור כלאים עכ"ק.

ולפלפולא י"ל, דמפרה אדומה דחזינן דאין לה פדיון והטעם כמש"כ רש"י משום דגנאי הוא להוציאה לחולין, מוכרח דמשום איסור כלאים אין לחשוש דבגדי כהונה גם שלא בשעת עבודה אין עובר עליהם משום כלאים וכשיטת הראב"ד.

ואיתא במסכת ב"ק (דף כ"ב), אתמר, ר' יוחנן אמר אשו (השולח את הבערה) משום חציו (חייבו הכתוב דאיהו קעביד דהוה כוורק חץ), וריש לקיש אמר אשו משום ממונו (כשורו ובורו שהויק), ור"ל מאי טעמא לא אמר כר' יוחנן, אמר לך, חציו מכחו קאזלי האי לא מכחו קאזיל (דאש מאליה הולכת ודולקת למרחוק), ור' יוחנן מאי טעמא לא אמר כר"ל, אמר לך, ממונא אית ביה ממש הא לית ביה ממשא (דשלהבת היא המוקת דאין לה ממש הלכן כי חייביה רחמנא משום חציו הוא דחייביה) וכו', והקשו התוס' (ד"ה ממונו), אע"ג דבור לית ביה ממשא שחייבה תורה להבלו ולא לחבטו וכו' עיי"ש.

ובספר תולדות ישראל (פרשת וישב) כתב, דפלוגתא רבי יוחנן וריש לקיש הנ"ל אי אשו משום חציו או משום ממונו, תליא בפלוגתא רב ושמואל במסכת בבא קמא (דף ג:) דאיתא שם, אמר רב, בור שחייבה עליו תורה להבלו ולא לחבטו (משום דעבר ליה הבל לבור ולא משום חבטו), אלמא קסבר חבטה קרקע עולם הוא דמזקא ליה (ואינו של), ושמואל אמר להבלו (חייבה תורה כדקאמרינן ואע"ג דהבלא ממילא אתי ליה), וכל שכן לחבטו (דאיהו עביד ליה חבטה) וכו' עיי"ש, ולפי"ז י"ל דרבי יוחנן ס"ל דבור שחייב עליו התורה לחבטה ג"כ, א"כ הוי אית ביה ממשא וזה לא הוי ביה ממשא, ולכן ס"ל דע"כ אשו משום חציו, אבל ריש לקיש ס"ל להבלו ולא לחבטו א"כ חזינן דאף בלית ביה ממשא ג"כ הוי ממונו ולכן ס"ל אשו משום ממונו.

ולפי"ז כתב (סו) דהמחלוקת אי אשו משום חציו או משום ממונו תליא אי אזלינן בתר מחשבה או בתר מעשה, ואי ראובן הוא הבכור או יוסף, דמחשבתו של יעקב היה על רחל ולא על לאה, וא"כ במחשבה הבכור הוא יוסף, והגם דכפועל לא היה הבכור ורק במחשבה והוי דבר שאין בו ממש, אבל יש לו ראייה מהא דאמרינן להבלו ולא לחבטו, ואף דשם ג"כ לא הוי ממש אעפ"כ אזלינן בתרה, אבל אי אזלינן בתר מעשה אז ראובן הוא הבכור, וע"כ דלהבלו וכ"ש לחבטו עכ"ד, מכאור מזה דאי ס"ל אשו משום חציו אזלינן בתר מעשה, ואי ס"ל אשו משום ממונו אזלינן בתר מחשבה.

ובספר נחלת עזריאל (פרשת פנחס ובפרשת מטות) כתב, דאיתא במדרש, יען לא האמתם בי, היה לך ללמוד קל וחומר מישמעאל, בשביל אברהם אביו יחידי העליתי לו באר, ישראל דיש להם זכות ג' אבות על אחת כמה וכמה ע"כ המדרש, אך כל זה ניחא אם אין לישמעאל זכות עצמו אלא זכות אברהם, ולפי"ז שפיר איכא למילף קל וחומר מישמעאל ולכן היה בידו חטא על שלא למד קל וחומר, משא"כ לפי דברי המדרש דהקב"ה דן את ישמעאל באשר הוא שם, דהמלאכים קטרגו מי שעתיד להמית את בניך בצמא אתה מעלה לו את הבאר, אמר להם הקב"ה עכשיו מה הוא צדיק או רשע, אמרו לו צדיק, אמר להם באשר הוא שם, וא"כ אין למשה שום חטא במי מריבה, דשאני ישמעאל דהיה לו זכות עצמו, אבל ישראל אין להם זכות עצמן באותו שעה.

וכן איתא בירושלמי מסכת ראש השנה (פ"א הלכה ג'), ר' חנניה חבריהון דרבנן בעי ואין הקב"ה רואה את הנולד, ולא שמיע דאמר ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי, אין הקב"ה דן את האדם אלא בשעה שהוא עומד בה, מ"ט אל תיראי כי שמע אלקים אל קול הנער באשר הוא שם עיי"ש, ופירושו, דודאי הא לא בעי ר' חנניה דלמה לא דיין את האדם ע"ש סופו, ולא יהיו רשעים בעולם, וגם הא לא בעי ר' סימון לאשמעינן, אלא שאלתו היה ואין הקב"ה רואה את הנולד וכיון דידוע שיחטא למה עושה לו נס ועכ"פ יניח אותו עפ"י הטבע, ולדעתו זה היה קטרוג המלאכים על ישמעאל דלמה יעשה לו נס, והקב"ה השיב להם כר' סימון דאין דן את האדם אלא בשעתו, ר"ל דאפילו לגזור דין על העתיד אינו גוזר ויתקיים בשעתו, וגם אינו מעכב מלעשות לו נס ויליף מישמעאל דנעשה לו נס אעפ"י שהקב"ה ידע שיהיה רשע אח"כ.

ודבר זה תלוי בפירוש ונתתי אותם לכם מורשה, דאיתא במסכת בבא בתרא (דף ק"ט:), יודע היה משה שבנות צלפחד יורשת הן, אלא שלא היה יודע אם נוטלת חלק בכורה אם לאו, דכתיב ונתתי אותה לכם מורשה אני ה', ומסתפקא ליה אי מורשה הוא ירושה לכם מאבותיכם וארץ ישראל מוחזקת הוא לישראל, או פירוש מורשה מורישינן ואינן יורשינן.

וכתב הרשב"ם אעפ"י שעדיין לא חטאו המרגלים, מ"מ כתבה התורה על שם העתיד עיי"ש, וא"כ אי אמרינן דארץ ישראל מוחזקת הוא, כי מורשה הוא פירושו ירושה לכם מאבותיכם, ולא מורישינן ואינן יורשינן, כי אין הקב"ה גוזר על העתיד, צ"ל פירוש באשר הוא שם דאין דן את האדם על שם סופו, ולפי"ז לא היה למשה ללמוד קל וחומר מישמעאל בסלע כנ"ל, ואם פירוש מורשה מורישינן ואינן יורשינן, ואעפ"י שעדיין לא חטאו המרגלים מ"מ הקב"ה גוזר גזירה על העתיד, תו אי אפשר לומר באשר הוא שם דניצל ישמעאל משום דאין דן אותו על שם סופו, דהלא הקב"ה דן על העתיד, וצ"ל באשר הוא שם פירוש בזכות אברהם, ויש למשה ללמוד קל וחומר מישמעאל, ולפי"ז יש למשה חטא בהכאת הסלע עכ"ד.

וביושב אהלים פרשת וארא (דף קל"ג מדפ"ס) כתב בשם המפ', דאברהם אבינו קנה את הארץ בהבטה, כדכתיב בפרשת לך (פרשה י"ג-ט"ו) וכל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה, וזכה בה מדין הבטה בהפקר, והא דמהני הבטה לקנות בה הגם שלא עשה מאומה, היינו כיון ששם מחשבתו ורצונו לזכות בדבר זה סגי בכך לקנותו שיכנס לרשותו ונעשה שלו, והיינו דמ"ד הבטה בהפקר קונה ס"ל דמחשבה כמעשה, משא"כ מאן דס"ל דהבטה בהפקר אינו קונה ס"ל דבעי מעשה בקנין, ומחשבה לא הוי כמעשה עיי"ש.

ובזה יש ליישב הא דבש"ס (שם) מעיקרא קאמר שאני פרה דילפינן עול עול מעגלה וכו', והקשה בקרן אורה, דהא אדרב יהודה אמר רב קאי, שמחלק בין עגלה לפרה דלא בעי עד שתמשוך, וע"כ דסבר כתנא דיליף מגופה דפרה ולא מעול עול וכדמסיק עכ"ק, ולהנ"ל י"ל, דשפיר סבר מגז"ש ויליף מעל חסר כתיב, ומשום דסבר יש אם למסורת, וסוגיא דלהלן רצה ליישב גם למ"ד יש אם למקרא, דלדידיה לא דרשינן הכתיב חסר אלא משום דיליף מגופה של פרה.

ומעתה אי ס"ל דאזלינן בתר מחשבה והבטה בהפקר קונה, א"כ אהני הבטת אברהם לזכות בקנין הארץ וס"ל דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו, משא"כ אי ס"ל דלא אזלינן בתר מחשבה ואין הבטה קונה בהפקר ולפי"ז לא זכה אברהם בארץ, ולפי"ז ע"כ דארץ ישראל אינו מוחזקת מאבותינו.

והנה קרח בא בטענה כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' שכולם ראויים להשראת השכינה, ולזה נמי לקח טלית שכולה תכלת שהתכלת דומה לכסא הכבוד כמבואר במסכת מנחות (דף מ"ג:) ורמו בכך שהכלל כולו יכול לזכות לראיית פני השכינה, וכמו שאמרו (שם) כל הזריו במצוה זו זוכה ומקבל פני השכינה כתיב הכא וראיתם וכו', וראיה לכך ממה שנאמר יראה כל זבורך את פני האדון ה', ודרשינן מקרא ומסורת יראה יראה כדרך שבא לראות כמבואר במסכת סנהדרין (דף ט"ד).

ומעתה מבואר דברי המדרש, דכששמעו מלאכי השרת פרשת פרה, דתמן תנינא נשחטה על גבי מערכתה אין לה פדייה עולמית, והטעם כתב רשי"ז"ל משום דגנאי הוא לה, וקשה אמאי לא אמרינן דלכן אסור לפדותה משום דעי"ז יתברר דהכהן ששחט עבר על איסור כלאים דבגדי כהונה, וע"כ דליכא איסור כלאים בבגדי כהונה שלא בשעת עבודה, ומעתה ניחא המתני' דכהנים שפגלו מזידין חייבים לשלם, דלא קשיא דנימא קלב"מ משום שלוקה על כלאים, ולא איצטריך לתרץ דלכן לא שייך קלב"מ כיון דהאיסור מתייחס לשעת לבישה, משא"כ חיוב תשלומין מתהווה רק בשעת פיגולו, דז"א דלא אמרינן הסברא דאיסור כלאים מתייחס אל תחילת המעשה, דלא ס"ל כמ"ד אשו משום חציו, אלא כמ"ד אשו משום ממונו, ולפי"ז אזלינן בתר מחשבה, וארץ ישראל מוחזקת מאבותינו, ואינן דנין את האדם ע"ש סופו, ולפי"ז לא היה למשה ללמוד קל וחומר מישמעאל בסלע כנ"ל, וא"כ קשה למה מת משה ודו"ק.

וז"ש פרשת פרה אדומה ראה דייקא, היינו דדרשינן שם המסורת אשר לא עלה עליה על חסר כתיב (כפי הנראה בכתב במסורת ולא כפי הנשמע במקרא), וה"נ דרשינן המסורת יראה כל זכורך שרואים פני השכינה, ומזה טעה לחלוק על משה באמרו כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' עכ"ד בשו"ת דברי יציב.

והבאנו מש"כ בספר נחלת עזריאל בשם המדרש, דמשה היה לך ללמוד קל וחומר מישמעאל, בשביל אברהם אביו יחידי העליתי לו באר, ישראל דיש להם זכות ג' אבות על אחת כמה וכמה ע"כ המדרש, אך כל זה ניחא אם אין לישמעאל זכות עצמו אלא זכות אברהם, כש"כ בני ישראל דיש להם זכות שלשה אבות על אחת כמה וכמה, משא"כ לפי דברי המדרש דהקב"ה דן את ישמעאל באשר הוא שם, וא"כ אין למשה שום חטא במי מריבה, דשאני ישמעאל דהיה לו זכות עצמו, אבל ישראל אין להם זכות עצמן באותו שעה.

ודבר זה תלוי אי אמרינן דארץ ישראל מוחזקת הוא, כי מורשה הוא פירושו ירושה לכם מאבותיכם, ולא מורישין ואינן יורשין, כי אין הקב"ה גוזר על העתיד, צ"ל פירוש באשר הוא שם דאין דן את האדם על שם סופו, ולפי"ז לא היה למשה ללמוד קל וחומר מישמעאל בסלע כנ"ל, ואם פירוש מורשה מורישין ואינן יורשין, ואעפ"י שעדיין לא חטאו המרגלים מ"מ הקב"ה גוזר גזירה על העתיד, תו אי אפשר לומר באשר הוא שם דניצל ישמעאל משום דאין דן אותו על שם סופו, דהלא הקב"ה דן על העתיד, וצ"ל באשר הוא שם פירוש בזכות אברהם, ויש למשה ללמוד קל וחומר מישמעאל, ולפי"ז יש למשה חטא בהכאת הסלע עכ"ד.

והקשה בס' צידה לדרך דלכאורה מה ספק יש בזה, דהרי מוכרח דהפי' של מורשה הוא דירושה היא להם דהרי כתיב תורה צוה לנו משה מורשה וגו', ושם ודאי לא שייך לפרש מורישין ואינם יורשין וא"כ ע"כ דפי' מורשה היינו ירושה, ותירץ דשם דרשינן אל תיקרי מורשה אלא מאורסה כדאיתא במסכת פסחים (דף מ"ט), ולכן אין ראייה משם.

וכתב בס' בגדי אהרן (פ' בראשית), דזה שייך רק למ"ד יש אם למקרא, ואזלינן בתר הקרי ולכן י"ל אל תיקרי מורשה אלא מאורסה, אבל אי אמרינן יש אם למסורת א"כ ע"כ דפי' תיבת מורשה הוא דירושה היא להם, ושפיר מוכח דא"י מוחזקת מאבותינו עיי"ש, וכ"כ במשען המים עה"ת (פ' אמור), ולפי"ז נמצא דאי ס"ל יש אם למקרא אין לנו ראייה דא"י מוחזקת כיון דיש לפרש לשון מורישין ואינם יורשין, משא"כ אי ס"ל יש אם למסורת מוכרח דא"י מוחזקת דע"כ פי' מורשה הוא ירושה, כדחזינן בפסוק תורה צוה לנו משה מורשה וגו'.

ובזה יבואר המדרש, דכששמעו מלאכי השרת פרשת פרה, דדרשינן שם המסורת אשר לא עלה עליה על חסר כתיב (כפי הנראה בכתב במסורת ולא כפי הנשמע במקרא), ולפי"ז ס"ל דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו, ואינן דנין את האדם ע"ש סופו, ולפי"ז לא היה למשה ללמוד קל וחומר מישמעאל בסלע כנ"ל, וא"כ קשה למה מת משה ודו"ק.

ג) עוי"ל, דאיתא במסכת חולין (דף י"א), מנא הא מילתא דאמור רבנן זיל בתר רובא (ברובא דליתיה קמן), רבה בר רב שילא אמר, אתיא מפרה אדומה דאמר רחמנא ושחט ושרף, מה שחיטתה כשהיא שלימה, אף שריפתה כשהיא שלימה (שלא ינתנה), וליחוש דילמא טרפה היא, אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא וכו' עיי"ש.

ובשו"ת דובב מישרים (ח"ב סי' ל"ח) הביא קושיא בשם הגאון אבד"ק שברשין זצ"ל, דלפי"ז האיך יכולין להזות מאפר פרה, דהלא מבואר במסכת פסחים (דף כ"ב) דלר"ש גיד הנשה אסור

בהנאה עיי"ש, וכיון דצריך לשורפו כשהיא שלימה, לא היו יכולין ליקח הגיד הנשה, וכיון ששורפוהו יחד עם הגיד הנשה שאסור בהנאה, והוי מן הנקברין שאפרן אסור, ואיך יכולין להזות מאפר הפרה כיון דנתערב בו אפר גיד הנשה בשעת השריפה, ונאסר כל האפר בהנאה, ואיך יכולין ליהנות ממנו ולהזות מאפרו, ואין לומר דהאפר של גיד הנשה בטל ברוב האפר של הפרה, דהא ר"ש ס"ל דמין במינו לא בטל, עיין בר"ש מס' טבול יום (פ"ב מ"ג), וכיון דהאפר נתערב ולא בטל, איך יכולין ליהנות ממנו ולהזות, הרי אסור בהנאה.

וביותר קשה, לפי"מ דמוקי הירושלמי במסכת פסחים (פ"ב ה"א) הך דשולח אדם ירך לנכרי, דזהו דוקא בגיה"נ של נבלה, אבל בגיד הנשה של כשירה לכור"ע אסור בהנאה עיי"ש, א"כ גם לדידן קשיא כיצד משכחת לה הזאת אפר פרה והרי אסורה בהנאה, דאין לומר דנתבטל ברוב, דהא בקדשים לא מהני ביטול, כמש"כ באתון דאורייתא (כלל ג), לפימ"כ הש"ך יור"ד (סי' ק"ט ס"ק י"ב) דבלא נודע התערובות לא שייך ביטול, ומקורו מהירושלמי ערלה (פ"ב-ה"א) ושם איתא דבעינן דווקא ידיעת בעלים, א"כ בהקדש דהגבוה הם בעליו והגבוה יודע איזה הוא ההקדש ואיזו הוא החולין, א"כ שפיר ראוי לומר שלא יהיה ביטול להקדש עיי"ש, ולפי"ז קשה כיצד אפשר להזות מאפר הפרה הרי נהנה מאיסור הנאה.

אמנם י"ל דלא קשה כלל, לפי"מ דאמרינן במסכת ר"ה (דף כ"ח), הנודר הנאה ממעין טובל בו טבילה של מצוה בימות הגשמים (שאין כאן אלא הנאת קיום המצוה ומצות לא ניתנו ליהנות) אבל לא בימות החמה (דאיכא הנאת הגוף) עיי"ש, לפי"ז י"ל דשפיר אפשר להזות מאפרו של גיד הנשה אעפ"י שאסור בהנאה כיון דאמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו עכ"ד הדובב מישרים.

והנה הריטב"א במסכת ר"ה (דף כ"ח) ובמסכת סוכה (דף ל"א): ובר"ן שם במשנה הקשו, על הא דאמרינן מצוות לאו ליהנות ניתנו, דהרי איכא שכר מצוה, וא"כ נמצא דנהנה מן המצוה, ואיך אמרינן שקיום המצוה לא נחשב להנאה, ות"י דהנאה אינה אסורה רק כשנהנה מגוף דבר האיסור, משא"כ אם כשהנאה איננה מן האיסור עצמו, רק האיסור גורם לטובה שיבוא ע"י קיום המצוה, הנאה זאת אינה אסורה עיי"ש, ובשו"ת בית יצחק או"ח (סי' נ"ו אות ה') ובדברי יואל סוגיות (ע' צ"ז) כתבו הטעם דשכר מצוה חשיב רק כגורם של המצוה, הוא משום דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, עיי"ש.

ואיתא במסכת קידושין (דף ל"ט), ר' יעקב אומר, אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחייית המתים תלויה בה (באותו מתן שכר להרעיף שאין מתן שכר אלא לעולם הבא), בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך, בשילוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם

ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה, אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימך לעולם שכולו ארוך, ורבנן ס"ל (דף מ.) למען ייטב לך בעוה"ז, ולמען יאריכון ימך לעוה"ב עיי"ש.

ובספר המדרש והמעשה (פרשת יתרו) בעמק הלכה (אות ב) כתב, דר' יעקב ורבנן פליגי אי דברה תורה כלשון בני אדם או לא, דרבנן ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ ליכא לפרש שניהם על עוה"ב, דתרי קראי על עוה"ב למה לי, וע"כ דלמען ייטב לך בעוה"ז ולמען יאריכון ימך לעוה"ב, וא"כ ע"כ דיש שכר מצוה בהאי עלמא, ור' יעקב ס"ל דדברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ י"ל דשניהם קאי על עוה"ב, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ד עיי"ש.

ואיתא במסכת בבא בתרא (דף ק"ז) תניא, ר' יאשיה אומר, ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו, אלא מה אני מקיים לאלה תחלק הארץ בנחלה, לאלה כאלה להוציא את הטפלים (אלה שיצאו ממצרים והיו פחות מכן כ'), ר' יונתן אומר, לבאי הארץ נתחלקה הארץ, שנאמר לאלה תחלק הארץ בנחלה, אלא מה אני מקיים לשמות מטות אבותם ינחלו, משונה נחלה זו מכל נחלות שבעולם, שכל נחלות שבעולם חיינן יורשין מתים וכאן מתים יורשין חיינן עיי"ש.

והנה בכנות צלפחד כתיב (במדבר כ"ז ז) כן בנות צלפחד דברת, נתן תתן להם אחזת נחלה בתוך אחי אביהם, והעברת את נחלת אביהן להן, ואיתא במסכת בבא בתרא (דף ק"ח:) , תניא, נתן תתן להם זו נחלת אביהן, בתוך אחי אביהן זו נחלת אבי אביהן, והעברת את נחלת אביהן להן זו חלק בכורה, רבי אליעזר בן יעקב אומר אף חלק אחי אביהם נטלו, שנאמר נתן תתן, ומבואר בגמ' שם דפליגי תנאי אם בנות צלפחד הווי להו תרי אחי דאבא, או רק חד אחא דאבא, וקאמר הגמ' דמ"ד דהווי להו תרי אחי דאבא דריש לה מהא דכתיב אחוזת נחלה עיי"ש.

ועיין רשב"ם שם (ד"ה והעברת) שמבואר מדבריו, דהא אם הווי להו תרי אחי דאבא או רק חד אחא דאבא תליא אם אמרינן דיברה תורה כלשון בני אדם, או לא דיברה תורה כלשון בני אדם, דלמ"ד לא דיברה תורה כלשון בני אדם דרשינן מכפילות הלשון נתן תתן דקיבלו נחלת אחא דאבא, ומאחוזת נחלה ילפינן עוד אחא דאבא, ולכן אמרינן דהווי להו תרי אחי דאבא, משא"כ למ"ד דיברה תורה כלשון בני אדם, ולא ילפינן מנתן תתן, ואיכא רק הילפותא דאחוזת נחלה, לכן אמרינן דהווי להו רק חד אחא דאבא.

עוד מבואר בגמ' שם דהא אם הווי להו חד אחא דאבא או תרי, תליא בפלוגתא הנ"ל אם ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ או לבאי הארץ נתחלקה, דלמ"ד דלביא הארץ נתחלקה מוכרח

דהיה להו תרי אחי דאבא, מדכתיב ביהושע בחלוקת הארץ, ויפלו חבלי מנשה עשרה, ונמנה שם ששה בתי אבות משבט מנשה מלבד בנות צלפחד, ומוכח דבנות צלפחד נטלו ארבעה חלקים, ולמ"ד לבאי הארץ נתחלקה לא יכלו לירש רק הב' חלקים שירש אביהם מאביו חפר, דצלפחד לא קיבל חלק בפני עצמו כיון שלא היה מבאי הארץ, וע"כ דב' החלקים האחרים היה מה שירשו מאחי אביהן, ומוכרח דתרי אחי דאבא הווי להו, משא"כ למ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, א"כ קיבל גם צלפחד עצמו חלק א', שהרי אף הוא היה מיוצאי מצרים, והרי כאן שלשה חלקים, וחלק הרביעי היה מאחי אביהן דרק חד אחא דאבא היה להן, [עיין רשב"ם שם בביאור דברי הגמ'].

וכתב בספר זרע ישראל (ח"א פ' פנחס דף ל"ח), דלפי"ז יוצא לנו מסוגיא הנ"ל דהא אם א"י מוחזקת מאבותינו או לא, תליא אם דיברה תורה כלשון בני אדם, או לא, דלמ"ד דלא דיברה תורה כלשון בני אדם ודרשינן מנתן תתן, וגם מאחוזת נחלה, ואמרינן דתרי אחא דאבא הווי להו, א"כ ע"כ דס"ל דלבאי הארץ נתחלקה ועי"ז היה בס"ה עשרה חלקים וכנ"ל, ולפי"ז אמרינן דא"י אינה מוחזקת מאבותינו, דרק לבאי הארץ נתחלקה ועד אז היה בגדר ראוי ולא מוחזק, משא"כ למ"ד דיברה תורה כלשון בני אדם, ולא דרשינן מנתן תתן, ודרשינן רק מאחוזת נחלה ואמרינן דהיה להו רק חד אחא דאבא, א"כ אמרינן דליוצאי מצרים נתחלקה הארץ וא"י מוחזקת לנו מאבותינו עכ"ד עיי"ש.

והבאנו מש"כ בספר נחלת עזריאל בשם המדרש, דמשה היה לך ללמוד קל וחומר מישמעאל, בשביל אברהם אביו יחידי העליתי לו באר, ישראל דיש להם זכות ג' אבות על אחת כמה וכמה ע"כ המדרש, אך כל זה ניחא אם אין לישמעאל זכות עצמו אלא זכות אברהם, כש"כ בני ישראל דיש להם זכות שלשה אבות על אחת כמה וכמה, משא"כ לפי דברי המדרש דהקב"ה דן את ישמעאל באשר הוא שם, וא"כ אין למשה שום חטא במי מריבה, דשאני ישמעאל דהיה לו זכות עצמו, אבל ישראל אין להם זכות עצמן באותו שעה, ודבר זה תלוי אי אמרינן דארץ ישראל מוחזקת הוא, או אינה מוחזקת מאבותינו.

ובזה יבואר המדרש, דכששמעו מלאכי השרת פרשת פרה, דכתיב בה ושחט ושרף ודרשינן מה שחיתתה כשהיא שלימה אף שריפתה כשהיא שלימה, וקשה א"כ היאך אפשר להזות מאפר פרה כיון דגיד הנשה מעורב בתוכו, וגיד הנשה אסור בהנאה, וע"כ דס"ל מצות לאו ליהנות ניתנו, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא, וס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, וארץ ישראל מוחזקת מאבותינו, ואינן דנין את האדם ע"ש סופו, ולפי"ז לא היה למשה ללמוד קל וחומר מישמעאל בסלע כנ"ל, וא"כ קשה למה מת משה ודו"ק.

והתינח בעלמא אבל במעשר בהמה דעשירי ודאי אמר ר' אלעזר אומר אינה נקחת מן העובדי כוכבים, וחכמים מתירין, מאי לאו בהא קמיפלגי, דר"א סבר חיישינן לרביעה ורבנן סברי לא חיישינן לרביעה, ממאי, דלמא דכ"ע לא חיישינן לרביעה, והכא היינו טעמא דר' אלעזר, כדרב יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב, הניח עליה עודה של שקין (שקין הרה ריקנין קשורין ביחד), פסלה (דכתיב אשר לא עלה עליה בהעלאה בעלמא), ובעגלה (עגלה ערופה אינה נפסלת בהעלאת עול) עד שתמשוך בה (דכתיב בעגלה אשר לא משכה בעול), מר סבר חיישינן ומר סבר לא חיישינן, לא סלקא דעתך (דטעמא דר"א משום עודה), משום ניחא פורתא (להקל מעלוי משא מעט) לא מפסיד טובא (דמים יקרים של פרה אדומה אלא ודאי טעמא משום רביעה הוא), ה"נ לימא משום הנאה פורתא (הנאת רביעה) לא מפסיד טובא, ומשני, התם יצרו תוקפו עיי"ש.

ובשו"ת שואל ומשיב (מהרו"ק ח"ג סי' פ"ז, מהדו"ת ח"ג סי' פ"ד ובסי' קפ"ב, ובמהדו"ת ח"א סי' קס"ז ובסי' רי"ד) כתב, דדברי הרמב"ן הנ"ל דרוב לא הוה בכלל משמרת אתיא שפיר אליבא דשיטת הרא"ש מפלוזי דרוב הוה בגדר ספק, משא"כ אי אמרינן דרוב הוה בגדר ודאי גמור שפיר אזלינן בתר רובא גם היכא דכתיב שמירה, דהרי בכך דהוא מן הרוב הוה ודאות גמורה עיי"ש. ולפי"ז י"ל דשפיר ס"ל לחכמים להתיר לקנות פרה מעכו"ם מטעם דעכו"ם חייס עליה, דאף שאינו אלא בגדר רוב, אפי"ה ס"ל לרבנן דרוב הוה כוודאי גמור וא"כ הו"ל בכלל משמרת עכ"ד.

ובספר פרדס יוסף פרשת וישב (פרשה ל"ז א-) ד"ה והנה, כתב בענין מחלוקת יוסף והשבטים, דיוסף הביא עליהם דיבתם רעה שאוכלין אבר מן החי, דאין הכוונה שהיו ח"ו אוכלים ממש אבר מן החי בעין, אלא דמתחלה היו מבטלין את האבר מן החי ברוב היתר, ולאחר שנתבטל ברוב ונפקע איסורו ליעשות כהיתר היו אוכלין אותו.

אך יוסף טען כנגדם דלאו שפיר עבדי כיון דקיי"ל דאין מבטלין איסור לכתחלה ואינן רשאים לעשות כן, דיוסף ס"ל כשיטת הראב"ד בתמים דעים (סי' רל"ט) דמה"ת אין מבטלין איסור לכתחלה ונמצא דעברי איסורא דאורייתא, משא"כ השבטים ס"ל כשיטת רש"י בחולין (דף צ"ח:) ד"ה חידוש, דאין מבטלין איסור לכתחלה הוא מדרבנן, ואמילי דרבנן האבות לא היו מקפידים וכמש"כ הרדב"ז (ח"ב סי' תרצ"ו), ועיין בתשובת הרמ"א (סי' י') שכתב דאף דאע"ה קיים אפילו מילי דרבנן כדאייתא ביומא (דף כ"ח:), אך זהו אברהם לבדו אבל זרעו אחריו לא היו נזהרין בדבר שהוא אסור רק מדרבנן עיי"ש, ולכן התירו השבטים לבטל אבר מן החי ברוב, דהלא מה"ת שרי לבטל איסור לכתחלה.

ובספר שו"ת בית יצחק חאו"ח (סי' ס' אות ה') ובחיוור"ד ח"א (סי' קל"א אות ג') כתב דפלוגתת הראשונים הנ"ל אי אין מבטלין איסור לכתחלה הוא מה"ת או מדרבנן, תליא אי רוב הוה ודאי או ספק, דאי אמרינן דרוב הוה כודאי וכאשר בטל האיסור ברוב הותר לגמרי, וא"כ י"ל דמה"ת מותר לבטלה כיון דנעשה ודאי היתר, ורק מדרבנן החמירו שלא לבטל איסור לכתחלה, משא"כ אי ס"ל דרוב הוה ספק א"כ לא נעשה היתר גמור בוודאות ולכן מה"ת אסור לבטלו לכתחלה דסוכ"ס לא יהא היתר גמור רק ספק עיי"ש.

ד' עוי"ל, דאייתא במסכת ע"ז (דף כ"ג), פרת חטאת (פרה אדומה), ר' אלעזר אומר אינה נקחת מן העובדי כוכבים, וחכמים מתירין, מאי לאו בהא קמיפלגי, דר"א סבר חיישינן לרביעה ורבנן סברי לא חיישינן לרביעה, ממאי, דלמא דכ"ע לא חיישינן לרביעה, והכא היינו טעמא דר' אלעזר, כדרב יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב, הניח עליה עודה של שקין (שקין הרה ריקנין קשורין ביחד), פסלה (דכתיב אשר לא עלה עליה בהעלאה בעלמא), ובעגלה (עגלה ערופה אינה נפסלת בהעלאת עול) עד שתמשוך בה (דכתיב בעגלה אשר לא משכה בעול), מר סבר חיישינן ומר סבר לא חיישינן, לא סלקא דעתך (דטעמא דר"א משום עודה), משום ניחא פורתא (להקל מעלוי משא מעט) לא מפסיד טובא (דמים יקרים של פרה אדומה אלא ודאי טעמא משום רביעה הוא), ה"נ לימא משום הנאה פורתא (הנאת רביעה) לא מפסיד טובא, ומשני, התם יצרו תוקפו עיי"ש.

ובספר נחלי אפרסמון (פרשת תולדות) הקשה, אהא דס"ל לחכמים דפרה אדומה נקחית מן העכו"ם, והטעם דכיון דפרה אדומה דמיה יקרים חיישינן העובד כוכבים להפסד מרובה וכי"ף ליצריה ולא חיישינן לרביעה עיי"ש, ולכאורה היאך סמכינן על אומדנא זו להתיר הפרה, דהרי בפרה אדומה כתיב למשמרת למי נדה, וקאי נמי על הפרה כמבואר בר"ש ובפ"י המשניות להרמב"ם ריש פ"ד דפרה.

ומעתה לפימש"כ הרמב"ן (ריש חולין), אהא דמתמה הגמ' הכל שוחטין לכתחלה ושחיטתן כשרה בדיעבד, ואמר רבה בר עולא הכי קתני הכל שוחטין אפילו טמא וכו' ובמוקדשין לא ישחוט שמא יגע בבשר, ואם שחט ואמר ברי לי שלא נגעתי שחיטתו כשרה, וכתב ע"ז הרמב"ן, איכא דקשיא ליה, למה לי ברי ליה, כי מספקא ליה נמי שחיטתו כשרה, דמכדי עזרה רה"ר היא, וכיון שכן ספק טומאה ברה"ר הוא וספק טומאה ברה"ר ספיקו טהור וכו', אלא שאין הקושיא כלום דבמוקדשין ככה"ג לאו בספק טומאה דיינינן דהא בעי שימור דכתיב משמרת תרומותי, אלא צריך לו שיהא ברי לו שהן טהורין ואם לאו אסור להקריבן, וכ"כ גם הריטב"א (שם) דשאני ספק גבי שמירת קדשים דכיון דבעי למעבד בהו שימור ואפילו היסח הדעת פוסל בהם לא שרינן בהו ספק שימור, וכן תירץ רבינו הרמב"ן ז"ל וזה עיקר וכו' עכ"ל.

מבואר מזה דהיכי דבעינן שיהא שימור צריך שיהא הדבר באופן ודאי, ולפי"ז קשה היאך שריא לקחת פרה מן העכו"ם מטעם דחס על בהמתו, הרי גם אי נימא דרובא דעכו"ם חסים על בהמתם, מ"מ עדיין ל"ה בגדר ודאי גמור וא"כ ל"ה בכלל משמרת.

אך י"ל, דהתוס' במסכת ב"מ (דף ה:) ד"ה קפץ הקשו, אהא דתנן קפץ אחד מן המנויין לתוכו כולן פטורין, אמאי נימא דליבטיל ברובא, ות"י השיטה מקובצת בשם הרא"ש מפלוזי, דבאמת גם רוב הוה ספק רק שהתורה התירה אותו ספק,

ומעתה יבואר דברי המדרש, דכששמעו מלאכי השרת פרשת פרה אדומה דכתיב בה ויקחו, ומשמע מינה דהמוכרים המה לאו מבני ישראל, ולפי"ז י"ל דרוב הוי ודאי, ואמרינן דמותר לבטל איסור לכתחלה מה"ת, ולפי"ז ליכא חטא דמכירת יוסף, ושפיר י"ל דקושי השעבוד השלים הזמן, ונמצא דבני"י שפיר השלימו חלקם בגלות מצרים, ובאשר לכך ראוי שהקב"ה בעצמם יגאלם לתשועת עולמים, שהרי אין צורך עוד בשאר גליות להשלים הזמן, וכדין אמר משה שלח נא ביד תשלח, וא"כ למה מת משה ודו"ק.

*****

וירם משה את ידו ויך את הסלע במטהו פעמים ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם: ואיתא במדרש, אלמלא מי מריבה לא נתנה תורה לישראל, [מובא בספר אספקלריא המאירה, ובספר בתי נפש], והוא פלאי.

והנבס"ד, עפימ"ש"כ בספר יציב פתגם (בפרשתן) להבין סיבת הדבר שהכה משה את הסלע במטהו, ולא קיים את ציוויו של הקב"ה לדבר אל הסלע, דכוונתו היתה להראות לישראל את כח הצדיקים חכמי התורה שמעשיהם גדולים יותר ממעשי הקב"ה, ואילו היה רק מדבר אל הסלע להוציא מימיו לא היה בכך אלא מעשה הקב"ה בלבד, ולכן הכה את הסלע שיצורף לזה מעשה הצדיקים.

ולמד משה לעשות כן, דאיתא במדרש תנחומא פרשת תזריע (סי' ה'), מעשה ששאל טורנוסורופוס הרשע את ר' עקיבא, איזו מעשים נאים של הקב"ה או של בשר ודם, א"ל של בשר ודם נאים, א"ל למה אתם מולין, א"ל אני הייתי יודע שעל דבר זה אתה שואלני, ולכך הקדמתי ואמרתי לך שמעשה בני אדם נאים משל הקב"ה, הביא לו ר"ע שבליים וגלוסקאות, א"ל אלו מעשה הקב"ה ואלו מעשה ידי אדם אין אלו נאים יותר מן השבליים וכו' עיי"ש. וביארו המפרשים עפי"מ דאיתא במסכת כתובות (דף ה'), דגדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, ולכך חפץ הקב"ה שיהא גמר שלימות האדם במעשי בני אדם דייקא.

אך בש"ך על התורה פרשת בראשית (פרשה י"ז-א) כתב דלכן אין הולד יוצא מהול ממעי אמו, דהנה בילקוט שמעוני פרשת משפטים (אות שמ"ט) איתא, וגר לא תונה ולא תלחצנו וגו', חביבין הגרים, שלא מל אברהם אבינו אלא בן צ"ט שנה, שאלו מל בן שלשים או בן עשרים לא היה גר יכול להתגייר מבין שלשים ומעלה, לפיכך גלגל הקב"ה עמו עד שהגיעו לצ"ט שנה שלא לנעול דלת בפני הגרים הבאים וכו' עיי"ש.

ולפי"ז כתב בספר דברי שמואל (ס"ט"ז לך לך) לפרש הפסוקים, ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמלו בשר ערלתו וגו' בעצם היום הזה נימול אברהם ר"ל דוקא בעצם היום הזה שהוא בן צ"ט שנה הובחר אברהם לימול עצמו ולא קודם לזמן זה, ומפרש הכתוב מילתא בטעמא ולמה באמת נימול בן צ"ט שנה ולא בן כ' או ל'

ואיתא במדרש רבה שמות (פרשה ג-ד) עה"פ ויאמר משה אל האלקים מי אנכי וגו', אריב"ל, משל למלך שהשיא את בתו ופסק ליתן לה מדינה ושפחה אחת מטרונית (שרית ואדונית) ונתן לה שפחה כושית (מבני חם הנמכרים לעבדי עולם), א"ל חתנו לא שפחה מטרונית פסקת ליתן לי, כך אמר משה לפני הקב"ה, רבון העולמים, כשירד יעקב למצרים לא כך אמרת לו אנכי ארד עמך מצרים ואנכי אעלך גם עלה, ועכשיו אתה אומר לי לכה ואשלחך אל פרעה, לא אנכי הוא שאמרת לו ואנכי אעלך גם עלה עיי"ש.

וכתבו המפ' דזה היתה כוונת משה שאמר וכי אוציא את בני ישראל ממצרים, היינו דמשה טען כי הקב"ה הבטיח ליעקב ואנכי אעלך גם עלה, ולא על ידי שליח, כי רצה שהקב"ה בעצמו יגאלם דבכך יהיה גאולת עולם, שהרי מעשי הקב"ה המה נצחיים ודבר אלוקינו יקום לעולם, וכדכתיב בישעיה (פרשה מ"ח-י"ז) ישראל נושע בה' תשועת עולמים, ולכן אמר שלח נא ביד תשלח, ועיין בתרגום יונתן בן עוזיאל שכתב, דהיינו ביד פנחס דחמי למשתלחא בסוף יומיא, שהתחנן שיהא גאולת עולם ע"י אליהו כפי שעתיד להיות בקץ הגאולה עכ"ד,

אך כתבו המפ', דהבטחת השי"ת ואנכי אעלך גם עלה היתה כשיצאו ממצרים כאשר יתקיים בהם הגזרה ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, אך כיון ההכרח היתה להוציאם ממצרים קודם הזמן, כמש"כ במפ' שהיו משוקעים כבר במ"ט שערי טומאה, ואלו היו שוהים שמה עוד איזה זמן היו נופלים לשער הנו"ן, ול"ה להם עוד שום תקומה עולמית, והיה מן ההכרח לגאול אותם תיכף, ולכן כיון שהגאולה לא היה בזמנה לא היה יכול להתקיים ההבטחה ואנכי אעלך גם עלה, והיה מוכרח הגאולה להיות על ידי שליח עכ"ד.

אך איתא במד"ר פ' בא (פרשה טו-א), אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים, ארבע מאות שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא שלמו, אמר להם כבר שלמו שנאמר (שה"ש ב-יא) הנה הסתיו עבר, ופ"י ביפה תואר (סו) דקושי השעבוד הדומה לסתיו השלים הגלות עיי"ש.

אך איתא בשבת (דף י'), אמר ר' חמא בן גוריא אמר רב, לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שהרי בשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים עיי"ש, וכתבו התוס' (ד"ה ה"ג) ואע"ג דבלא"ה נגזר דכתיב ועבדום וענו אותם, שמא לא היה נגזר עליהם עינוי כ"כ אלא ע"ז זה עכ"ד, הרי דקושי השעבוד הוא בשביל חטא דמכירת יוסף, ולפי"ז ליכא למימר דקושי השעבוד השלים הזמן, אך אם נאמר דהשבטים צדקו במה שמכרו את יוסף, א"כ שוב נמצא דקושי השעבוד היה שלא כדין, ושפיר י"ל דהשלים הזמן. ואיתא במדרש (מובא בחסדי ירושתן וכישמת משה) ויקחו בני ישראל לא נאמר, אלא ויקחו, ללמדך שפרת חטאת נקחת מן הנכרי וכו' עיי"ש, וכתב הישמח משה, נראה דנפקא ליה מדכתיב ויקחו משמע דכל הבני ישראל הם לוקחים, וא"כ המוכר לאו מבני ישראל המה עיי"ש.

הביא מספר ציוני (פרשת לך לך) עה"פ והכנעני אז בארץ וז"ל, כברית בין הבתרים כשנגזר גלות על אבותינו, ירדו מלאכי השרת למצרים, ושהו שם עד שבאו ישראל לשם ויצאו משם, כל אותו זמן היו המלאכים שם, וכשנגאלו ישראל יצאו המלאכים אתם, ולכן התחיל חשבון הגאולה מברית בין הבתרים שהרי המלאכים נשתעבדו מאותה שעה, והיינו דכתיב יצאו כל צבאות ה' אלו המלאכים עכ"ל, ועיין בבגדי אהרן פ' מסעי (דף ק"ד מדפוס) בשם הזוה"ק ביום ההוא יצאו צבאות ה' שהמלאכים השלימו הזמן עיי"ש.

אך כתבו להעיר, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח:), אמר ר' יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאה"ש לפני הקב"ה, רבש"ע מה לילוד אשה בינינו, אמר להם לקבל תורה בא, אמרו לפניו חמדה גנוזה שנגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו, ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים וכו', אמר לפניו, רבש"ע תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה, אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, אמר להן כלום למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם תורה למה תהא לכם וכו' עיי"ש, ולפי הנ"ל שהמלאכים ירדו למצרים והם השלימו הזמן א"כ הדרא טענתם דהם יקבלו את התורה.

אך כבר כתבו המפ' דגזירת הגלות התחיל משנולד יצחק, דמשעה שנולד היה ראוי ליקרא כי גר יהיה זרעך, כדאיתא במדרש שוחר טוב (תהלים י"ח) עה"פ עם חסיד תתחסד, א"ר שמואל, לפי שהיה הקב"ה מפתה את משה כל שבעת ימי הסנה שילך בשליחותו וכו', והיה מסרב ואמר להקב"ה, רבון העולם, כבר חשבתי מה שאמרת לאברהם אבינו בברית בין הבתרים ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ועדיין לא נשלמו ולא עשו שם אלא מאתים ועשר, אמר לו הקב"ה, לא כמו שאתה מחשב לעצמך, שמיום שנולד יצחק הקדמתי להם הקץ ודלגתי אותו, וכן אומר מדלג על ההרים וכבר נשלם וכו' עיי"ש.

והחיד"א בראש דוד (פרשת וארא) כתב, דזהו יתכן רק אם ארץ ישראל אינה מוחזקת לנו מימות אאע"ה ודר יצחק בארץ שאינו שלו וסבל עול גלות, אז שפיר י"ל דזמן הגלות התחיל מלידת יצחק, אבל אם נאמר דא"י מוחזקת היא א"כ לא סבל יצחק כלום עול הגלות, ושוב אין לומר דהגלות מתחיל ממנו עכ"ד.

ומעתה יבואר דברי המדרש, דמדחזינן דמשה נענש על מי מריבה, משום דאמרין גדולים מעשה שמים וארץ ממעשה צדיקים, ומעתה הטעם דהתינוק אינו יוצא מהול ממעי אמו, כדי ליתן מקום לאומות העולם שיתגיירו, ומעתה ס"ל דמקבלים גרים, ולכן בטלה טענת אומות העולם לסטים אתם, וי"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, והגלות התחיל מלידת יצחק, ולא צריכין לומר דמלאכי השרת השלימו הזמן, ומה"ט נדחו מלאכי השרת מקבלת התורה, דכלום לפרעה השתעבדתם, נמצא דעל ידי מי מריבה ניתנה תורה לישראל ולא להמלאכים ודו"ק.

שנה, ומפרש הכתוב מאת בן נכר נמלו אתו ר"ל כדי שגם בני נכר יכולים להתגייר ג"כ ולימול ג"כ אף בן צ"ט שנה, דאם היה אברהם נימול כשהיה בן כ' או ל' שנה, אז לא היה יכול בן נכר לימול אלא דוקא לכ' או לל' שנה כמו אברהם, ולא לבן יותר מכ' או ל', כי סבר שמא לא יועיל לגרים מזו והלאה, אבל עכשיו באשר נימול בעצם היום הזה שהוא צ"ט שנה ע"כ גם בני נכר יכול לימול עצמו אף אם יהיה בן מאה שנה כמו שנימול אברהם עכ"ד. ומעתה אם היתה המילה שבה תלויה היהדות נקבעת מבטן ומלידה לא היה שייך ענין גירות, וכדי ליתן מקום לאומות העולם להתגייר, לכן הולד אינו יוצא מהול ממעי אמו.

ולפי"ז י"ל דאי איכא מעלה וחשיבות לקבל גרים, אז י"ל דזהו הטעם שהולד אינו יוצא מהול ממעי אמו כדי ליתן מקום לאומות העולם להתגייר, ומעתה ליכא הוכחה דמעשה צדיקים גדולה ממעשי שמים וארץ, משא"כ אי ס"ל דקשים גרים לישראל כספחת ואין חפץ בהם, א"כ הטעם שלא נולד מהול, משום שהקב"ה חפץ יותר במעשי בני אדם עכ"ד היציב פתגם.

ולכאורה יש להביא ראיה דמקבלין גרים, דהנה רש"י (עה"פ בראשית ברא (ג) כתב, א"ר יצחק לא היה צריך להתחיל מבראשית אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל, ומה טעם פתח בבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו עכ"ד.

וכתב בספר מתת י-ה (פ' לך) לבטל טענת לסטים אתם, דאיתא במסכת נדרים (דף מ"ה:), השותפין שנדרו הנאה זה מזה, אסורין ליכנס לחצר (בחצר של שניהן דכל חד אסור בדריסת הרגל של חברו וקא סבר אין בריה דאימור האי לחלק חבירו עייל והאי לחלק חבירו עייל), ר' אליעזר בן יעקב אומר, זה נכנס לתוך שלו וזה נכנס לתוך שלו (דקסבר יש בריה), היה אחד מן השוק מודר באחד מהם (פן השותפים) הנאה, לא יכנס לחצר, ר' אליעזר בן יעקב אומר, יכול לומר לו לתוך של חבריך אני נכנס ואיני נכנס לתוך שלך עיי"ש, וכיון שאנו מקבלין גרים א"כ יכולין לומר בחלק של גרים אנו זוכין ובטל טענת לסטים אתם עיי"ש, ומוכח מזה דמקבלין גרים.

אך לפימש"כ בהגש"פ ברית מטה משה (דף ק"פ: מדפוס) דטענת העכו"ם דא"י שייך להם, וטענתם הוא דאומרים לסטים אתם שהם ישבו בה, זהו רק אי ס"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, אבל אי ס"ל דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו ליכא טענה של לסטים אתם עיי"ש, לפי"ז י"ל דאין מקבלין גרים.

והנה המפ' הקשו היאך יצאו ישראל ממצרים קודם הזמן, דהגזירה היתה ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, והם לא היו במצרים כ"א רד"ו שנים, ובספר ילקוט ראובני השלם פרשת בא (אות ק"ד)

ועיין בבית יצחק חיוור"ד (ח"א סי' צ"ד אות י') שכתב דבהכרח מש"כ הכלבו זהו רק ע"ד הדרוש, דהרי בכיבוד אב אמרינן בקידושין (ל:) דהאשה פטורה מכבוד אביה משום דרשות אחרים עליה, ואמרינן עלה דאם נתגרשה חייבת בכבודו, והיינו דמה שפטורה מכיבוד הוא רק מפאת שעבודה לבעלה, ולכן כשסר שעבודה לבעלה חייבת בכיבוד, ולפי"ז אי אמרינן דמה שפטורה ממעשהו"ג הוי רק משום דמושעבדת לבעלה, א"כ כמו"כ צ"ל דבנתגרשה או נתארמלה חייבות גם במעשהו"ג, וזה דבר שלא שמענו מעולם, ועכצ"ל דגם היכא דלא שייך טעם זה מ"מ נשים פטורות ממעשהו"ג והיינו משום דלא דרשינן טעמא דקרא עכ"ד, מבואר מזה דסברת הכלבו תליא אי דרשינן טעמא דקרא או לא, וכ"כ בשו"ת שם אריה (ארי"ח סי' ב), ובחמדת ישראל קו' נר מצוה (חלק הלאון אות א').

ואיתא במדרש הובא בדעת זקנים לבעלי התוספות (פרישת וירא) כשרצה הקב"ה ליתן התורה לישראל, אמרו המלאכים תנה הודך על השמים, אמר להם כתיב בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו, ואתם כשירדתם למטה אכלתם בשר בחלב, שנאמר ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה, מיד הודו להקב"ה, והיינו דכתיב כי על פי הדברים האלה כרתי עמך ברית וגו', ולעיל מיניה כתיב לא תבשל גדי בחלב אמו עיי"ש.

אך לכאורה יש להעיר, לפימש"כ הרבינו בחיי (פרישת משפטים) וז"ל, וע"ד הפשט טעם המצוה הזאת לפי שהוא מטמטם את הלב שהרי החלב נעשה מן הדם והדם מזוגו רע, ואחד מטעמי האסור שבו שאינו מקבל שנוי והתפעלות בגוף כשאר הדברים הנאכלים ולכן טבעו הרע נשאר בתוכו מבלי שנוי, ואעפ"י שנשתנה עכשיו מדם לחלב וקבל שנוי והתפעלות שהועתק לו"א, מכל מקום כשחוזר ומערבו עם הבשר הרי חוזר לכח הדם וטבעו הראשון כבתחלה והתערבם ביחד מטמטם הלב עיי"ש, ועיין באבן עזרא (שמות כ"ג-י"ט) שכתב וז"ל, והנה הוא מזיק על כן לא יאכל עכ"ל, וטעם זה לא שייך גבי מלאכים, ולפי"ז תקשי אמאי לא קבלו המלאכים התורה משום שאכלו בשר בחלב, הלא לגבייהו ליכא איסור בשר בחלב.

אך י"ל דזה תלוי אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא או לא, דלמ"ד דרשינן טעמא דקרא, אז שפיר י"ל דאצל המלאכים דלא שייך בהם טמטום הלב והיזק הגוף, ליתא לגבייהו איסור בשר בחלב, משא"כ אי ס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, ולפי"ז איסור דבשר בחלב הוא גזירת התורה, גם להמלאכים אסור לאכול בשר בחלב.

ובכן יבואר כוונת המדרש, דמהא דחזינן דמשה נענש על מי מריבה, ולכאורה על עשה לא מענשינן רק בעידן רותחא, וע"כ דהקרא ובכל אשר אמרתי אליכם איתן ליתן על כל עשה, ומינה דהשמר דעשה הוי לאו, ומעתה י"ל דלכן צריכינן קרא דאותו למיפטר נשים ממצ"ע דמילה, וי"ל דס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, ולפי"ז גם למלאכים אסור לאכול בשר בחלב, ומה"ט נדחו מלאכי השרת מקבלת התורה, נמצא דעל ידי מי מריבה זכו ישראל לקבלת התורה ודו"ק. להערות: hoilmoshe@gmail.com

ב) עוי"ל, עפימש"כ בספר דברי מהרי"א אסאד (פרשת וילך) דגבי משה לא מצינו רק דעבר על עשה דכתיב ודברתם אל הסלע, ועל עשה לא ענשינן רק בעידן רותחא כמבואר במסכת מנחות (דף מ"ג), אלא דצריכינן למודעי דהגמ' דסברי דלא מענשינן אעשה ודאי לא סברי להא דפירש"י על הקרא ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, דבא הכתוב ליתן לית על כל עשה שבתורה, דא"כ ודאי לא שייך לומר דלא מענשי על עשה, שהרי לא נמצא בכל התורה עשה לחוד, דבכל עשה יש בו ג"כ ל"ת עיי"ש, וכתב (סו) המזרחי דבברי רש"י א"ש לריו"ח דס"ל במנחות (דף ל"ו:) דהשמר דעשה הוה לאו עיי"ש. ולכאורה יש להביא ראיה דהשמר דעשה הוי לאו, דאיתא במסכת קידושין (דף כ"ט.) דנשים פטורות ממ"ע דמילה דכתיב וימל אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אלהים ודרשינן אותו ולא אותה, והקשו התוס' דלמ"ל קרא דנשים פטורות תיפ"ל דהוי מ"ע שהו"ג שנימול בשמיני ללידתו ונשים פטורות עכ"ק.

ובהואיל משה ויקרא (הרוש י' לפסח) כתבנו ליישב קושית התוס' דבמצות מילה כתיב בפרשת לך (פרשה י"ז-ט-) ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמר אתה וזרעך אחריו לדרתם, זאת בריתי אשר תשמרו בני וביניכם ובין זרעך אחריו המול לכם על זכר, ואיתא במסכת מנחות (דף ל"ו:) דרבי יוחנן ס"ל דהשמר דעשה הוי לאו עיי"ש, וכתבו התוס' במסכת ר"ה (דף ו') ד"ה תשמר, דלרבי יוחנן דס"ל השמר דעשה הוי לאו, ולרע"ק דס"ל ושמרת את החקה הזאת למועדה קאי אפסח, הוי מצות פסח בלאו עיי"ש, ולפי"ז יש לתרץ קושית התוס' דכיון דכתיב תשמר גבי מצות מילה, וא"כ במילה איכא עשה ול"ת לרבי יוחנן דהשמר דעשה הוי לאו, וי"ל דנשים חייבות מכח הלאו שבו ולכן איצטריך למיכתב אותו ולא אותה, ומוכח מקרא דאותו דהשמר דעשה הוא לאו.

וכתב הפנ"י לתרץ קושית התוס' הנ"ל, די"ל דלא שייך הך כללא דנשים פטורות ממ"ע שהו"ג אלא במצות הגוף דאי אפשר לקיים על ידי שליח, כגון כל הנך דקחשיב התם לולב שופר סוכה ותפילין, משא"כ במצות האב על הבן דאפשר לקיים גם על ידי שליח נשים חייבות אף דהוה מעשהו"ג, וכיון דמצות מילה אפשר לקיים על ידי שליח, א"כ י"ל דגם נשים חייבות אף דהוה מעשהו"ג, ולכן איצטריך הקרא דאותו ולא אותה עיי"ש. וכתבו האחרונים בהסבר דבריו, עפימש"כ הכלבו (סי' ע"ג) הטעם דפטרה תורה לנשים ממעשהו"ג, מפני שהאשה מושעבדת לבעלה והאשה היא לעזר לאיש והוא ימשול בה להנהיגה ולהדריכה בדרכיו ולעשות כל מעשה על פיו, והיותה על הדרך הזה היא סבה גם כן שהיא פטורה מכל זה, כי אלו היתה טרודה לעשות המצוה בזמנה היה הבעל בלא עזר בימים הם, והיתה הקטטה נופלת בהם, ותסור הממשלה המכוונת לתועלתו ולתועלתה עכ"ד, ולפי"ז שפיר מובן סברת הפנ"י דמה"ט אינה פטורה אלא ממצות הגוף דכיון דעליה גופא רמיא החיוב יש לחוש שתמנע מלעשות חובתה לבעלה, משא"כ במצוה דאפשר לקיים ע"י שליח, א"כ שפיר תוכל לעשות חובותיה בבית ולקיים המצוה ע"י שליח, עיין בעט סופר (כלל מ"ט פ"א), ועיין בספר יד שאול יור"ד (סי' רס"א) שכתב כע"ז.